

УМОВИ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА НА ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

В.В.Лагодієнко, докторант ІРД НАН України

м.Львів

У статті розглядаються умови і чинники формування та розвитку агропромислового виробництва на продовольчому ринку. Розкрито їх роль та функції в процесі розвитку агропромислового виробництва.

Постановка проблеми. Агропромислове виробництво покликане забезпечити населення продовольством і входить до числа основних пріоритетів економіки. Це складна біоекономічна виробнича система. Її центральна ланка — сільськогосподарське виробництво, головними ресурсами якого поряд зі знаряддями праці й трудових ресурсів є земля, клімат, погода, що становлять у сукупності біокліматичний потенціал. Вивчення особливостей розвитку агропромислового виробництва на продовольчому ринку є завжди актуальним.

Стан вивчення проблеми. Проблеми розвитку агропромислового виробництва і підвищення ступеня його ефективності в Україні активно досліджуються у працях П.Т. Саблука, М.В. Зубця, В.В. Юрчишина, І.І. Лукінова [2, 1, 4, 3,] та інших дослідників. Але питання формування та розвитку агропромислового виробництва на продовольчому ринку є завжди актуальними в процесі економічних змін країни і вимагають подальшого дослідження.

Завдання і методика досліджень. Мета досліджень полягає у визначенні умов і чинників формування та розвитку агропромислового виробництва на продовольчому ринку. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів; монографічний; законодавчі, нормативно-правові акти.

Результати досліджень. Аналіз сучасних напрацювань дає можливість узагальнити основні природні та економічні чинники, що впливають на розвиток агропромислового виробництва та його

функціонування на продовольчому ринку. Особливе значення у підвищенні конкурентоспроможності агропромислового виробництва має: система господарювання, характер виробничих відносин, рівень соціально-економічного розвитку країни, природні ресурси та структура земельного фонду, технічний рівень і стан основних засобів агропромислових підприємств, забезпеченість трудовими ресурсами, транспортно-географічні умови. Вирішальне значення мають економічні фактори, від яких залежить раціональне використання природних ресурсів, задоволення споживчого попиту населення, участь у міжнародному поділі праці, збереження навколишнього середовища. Передбачається подальший розвиток ринкових відносин, реалізація земельної та господарської реформи, ефективної цінової і фінансово-кредитної політики в агропромисловому виробництві, розвиток сільської місцевості, поліпшення кадрового і наукового забезпечення комплексу.

Велику роль відіграє природний фактор. Вплив природних умов проявляється зонально та опосередковується рівнем розвитку продуктивних сил та науково-технічним прогресом.

До числа провідних економічних факторів, крім високого рівня господарського освоєння земель, входить рівень науково-технічного прогресу, потреб населення у продовольстві, характер розселення, рівень працевзабезпечення. Як ми вже зазначали, особливу роль відіграє рівень соціально-економічного розвитку сільської місцевості в цілому, забезпечення її об'єктами соціальної, транспортної інфраструктури, альтернативними місцями зайнятості та ін. Недостатній розвиток зазначених факторів прямопропорційно впливає на розвиток агропромислового виробництва.

Порівняння рівнів забезпеченості України за основними факторами виробництва та ефективністю їх використання з 6-ма найрозвинутішими країнами світу (США, Японія, Німеччина, Франція, Англія, Канада) свідчить, що наша держава має досить високий рейтинг: у забезпеченості сільгоспугіддями — 3 місце, трудовими ресурсами — 4 місце, науковим потенціалом — 3 місце. Але щодо реалізації цих можливостей, то на сьогодні за ефективністю використання факторів виробництва Україна, як і інші країни СНД, посідають останні місця, набагато поступаючись розвиненим краї-

нам світу. Від Франції, наприклад, відставання сягає: щодо використання сільгоспугідь — у 10-12 разів, трудових ресурсів — у 7-15 разів, основного капіталу — в 2-3 рази, наукового потенціалу — більш як у 20 разів. Разом з тим світовий досвід свідчить, що наявність факторів виробництва є важливою, але не достатньою умовою успішної конкуренції [5]. Для цього потрібні також добре розвинений внутрішній ринок та відповідна стратегія підприємств.

Ринок — це обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва і обігу. Проте, коли мова йде про ринок як сферу обміну, слід мати на увазі, що це не просто сфера обміну (він може відбуватися і у неринковій формі — наприклад, бартеру), а така сфера, в якій обмін товарів здійснюється за суспільною оцінкою, що знаходить своє відбиття у ціні. Інакше кажучи, збалансування актів купівлі-продажу має досягатися за допомогою ціни. Це положення має надзвичайно важливе значення, тому що лише ринок виконує роль механізму, через який досягається рівновага попиту і пропозиції.

Як виробляти товари, визначає конкуренція між виробниками. Поняття конкурентоспроможності взагалі й агропромислового виробництва зокрема означає випуск такої продукції, що за екологію, якістю й вартістю перевищує світові стандарти. Досягти цього можна лише за рахунок застосування сучасних технологій, значних інвестицій і чітких управлінських рішень, починаючи із законодавчої бази й кінчаючи функціонуванням ринкової інфраструктури. Україна в цілому має конкурентоспроможне сільське господарство й харчову промисловість, що є свідомством її позиції на світових ринках — Україна є нетто-експортером цієї продукції. Найбільш конкурентоспроможними продуктами є зернові, масляні культури й масло, молоко й м'ясопродукти. Проте, маючи значний експортний потенціал, Україна використовує його набагато гірше в порівнянні з іншими країнами зі схожими можливостями. Це свідчить про те, що в країні не сформовано потужний потенціал сільського господарства й харчової промисловості, який би опирався б на інноваційну основу, забезпечив їй прорив на міжнародні ринки, насамперед, із продукцією високого ступеня переробки (великою доданою вартістю).

Галузева структура агропромислового виробництва характеризується великими диспропорціями. Особливо вони помітні у співвідношенні сільськогосподарської і промислово-переробної ланки, що безпосередньо відбивається на незабезпеченні ринку продуктів харчування вітчизняною продукцією. Негативно позначається на ефективності функціонування агропромислового виробництва і відставання виробництва сільськогосподарського машинобудування, добрив, гербіцидів, комбікормів тощо.

Стратегія подальшого соціально-економічного розвитку України передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни. При цьому повинні вирішуватися не лише питання вдосконалення системи технологій землеробства та меліорації земель, але і складні проблеми вдосконалення виробничих відносин, розвиток різних форм власності.

Слушною є думка Л.Козаченка [6] про необхідність ефективно використати ті бюджетні кошти, які може надати держава. Так, за оцінками експертів, 6% виробників сільськогосподарської продукції одержують 75% державної підтримки. Тільки за останні три роки бюджетні витрати на сільське господарство зросли в три рази, але фінансовий стан господарств істотно не змінився. Відповідно до опитування керівників підприємств, 94% з них не відчують бюджетної підтримки. Вони скаржаться на помилкову бюджетну політику, стверджуючи, що гроші розпилені на сотні програм, які лобіюються певними політичними групами. На жаль, бюджетні фінанси не є публічними, як це роблять у розвинених країнах світу, де будь-який житель у будь-яку хвилину за допомогою Інтернету відслідковує використання владою кожної грошової одиниці. Велику шкоду формуванню аграрної політики завдає її ізольованість від широкої участі в даному процесі суспільних структур.

Сьогодні держава не гарантує рівні, стабільні й прозорі умови для діяльності всіх суб'єктів агропромислового комплексу й інвесторів, триває практика ручного керування економікою, на урядовому рівні приймаються рішення щодо вибіркового надання преференцій окремим структурам. Показовим у цьому плані є 2005 рік, коли дії членів уряду й державних аграрних менеджерів

Вісник аграрної науки Причорномор'я, Випуск 2, 2007

привели до безладдя на продовольчому ринку, різкому неконтрольованому росту цін на основні продукти харчування.

Функції державної влади повинні лежати в площині формування чесної й погодженої із суб'єктами господарювання економічної політики, нам потрібні захист і протекція влади в глобальному світовому середовищі, більш строгий нагляд за збереженням родючості землі й безпеки харчування наших людей, але в жодному разі нам не потрібна несумлінна конкуренція в бізнесі, та ще й за рахунок суспільних бюджетних коштів.

Важливе значення має реформування законодавства, що регламентує функціонування товарних ринків агропромислового виробництва: складовими політики формування цін повинні стати, зокрема, заходи щодо зменшення інфраструктурних витрат, недопущення монополій на загальнонаціональному й регіональному рівнях у сферах, пов'язаних із сільгоспвиробництвом, державне лобіювання просування продукції на зовнішніх ринках та інші; держава залишає за собою резерви впливу за рахунок підтримки державного продовольчого резерву. Зміцнення конкурентоспроможності сільського господарства неможливо без використання світових досягнень ефективного господарювання й наукових розробок. Тому необхідно змінювати пріоритети аграрної науки й освіти. Пріоритетами для наукових установ повинні стати: розроблення й впровадження сучасних енергозберігаючих технологій вирощування сільгосппродукції; поглиблення наукових розробок і вироблення рекомендацій щодо політики використання трансгенних технологій; розвиток органічного, екологічно чистого виробництва сільськогосподарської продукції й продукції її переробки, перехід аграрних підприємств на структуру виробництва, що враховує тенденцію глобального потепління.

Близькість вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ) загострює увагу до проблем та перспектив розвитку агропромислового виробництва — найбільш вразливої та дореформованої галузі вітчизняної економіки.

Незформованість інфраструктури аграрного ринку та правил його функціонування, а також відсутність послідовної державної політики та чіткого бачення подальших перспектив розвитку сіль-

ського господарства створює для агропромислового виробництва найменш вигідні стартові умови.

Державне надрегулювання аграрних ринків, відсутність цінової політики, неефективна підтримка сільського господарства, зрив у 2004 році фінансування більшості державних цільових програм в аграрному секторі (доплати за реалізований молодняк підвищених вагових кондицій, посіви зернових культур, здешевлення короткострокових кредитів, газифікація сільських населених пунктів тощо), безумовно, стримує підвищення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва і може призвести до суттєвого зростання собівартості сільськогосподарської продукції, що у контексті вступу до СОТ призведе до падіння її конкурентоспроможності не лише на світових, але й на внутрішніх ринках. Сьогодні сільськогосподарські підприємства потребують нагального оновлення основних засобів виробництва.

Висновок. Таким чином, врахувавши всі умови і чинники розвитку агропромислового виробництва можна визначити основні фактори довгострокового успіху сільського господарства.

Основними факторами довгострокового успіху сільського господарства України є:

- створення сприятливого інвестиційного клімату для агропромислового виробництва;
- перерозподіл структури експорту агропромислової продукції у бік збільшення росту експорту продуктів з більшою доданою вартістю;
- державна підтримка, координація, планування і фінансування заходів з просування бренду національного агропромислового виробництва і його продукції на зовнішніх ринках;
- впровадження в практику агропромислового виробництва і виробництва продуктів харчування принципів міжнародної системи технічного регулювання;
- формування системи сільськогосподарського дорадництва за участю науки, освіти та дорадчих служб, перехід на інноваційну модель розвитку;
- удосконалення системи підготовки професійних кадрів для аграрного сектору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні західного регіону України. Ред. колегія: (М.В. Зубець – голова, та інші). – К.: Логос, 2004. – 506 с.
2. Саблук П.Т. Кардинальні напрями вирішення економічних проблем в АПК // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С.3-8.
3. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України. Наукова доповідь за ред. Акад. НАНО УААН І.І. Лукінова, акад. УААН П.Т. Саблука. – К., 2000. – 60с.
4. Юрчишин В. До проблеми розробки продовольчої (агропродовольчої) доктрини України // Економіка України. – 2001. – №10. – С.4-11.
5. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації): Навчальний посібник / За ред. І.Ю.Сердюка.- К.: ЦНЛ, 2003. – 186 с.
6. Л.Козаченко: “Керівники підприємств АПК ідуть із бізнесу, рятуючись від державних чиновників”Доповідь президента Української аграрної конфедерації на II з’їзді УАК 19 жовтня 2005 р. Щотижневик “АгроСфера”(с) 2005 Інформаційна Компанія “ПроАгро”. www.proagro.com.ua